ӘДӘБИЙЯТ ВӘ ТӘРБИЙӘ ҺАГГЫНДА

* * *

Һ. Меһди

(III Азәрбайчан мүәллимләр гурултайындакы чыхышындан)

Мә'лумунуздур ки, әдәбиййатымыз, хүсусән XX әсрин әввәлләриндән башлаяраг, һәмишә тәрбийә мәсәләләринә хүсуси әһәмиййәт вермишдир. Һеч дә тәсадүфи дейилдир ки, бу дөврдә етишмиш көркәмли язычыларымызын чоху әйни заманда халг мүәллими олмушлар. Аббас Сәһһәт, Сабир, Молла Нәсрәддин, Сүлейман Сани вә Абдулла Шаигин бәдии ярадычылығы, әйни заманда онларын тә'лим вә тәрбийә саһәсиндә көрдүкләри бөйүк тарихи иши тамамламыш вә бу ишә сон дәрәчә айдын бир истигамәт вермишдир. Онларын язычылығы да, мүәллимлийи дә әсас бир мәгсәдә хидмәт этмишдир. Бу мәгсәд дә халг күтләләрини вә онун кәнч нәслини бөйүк азадлыг вә тәрәггипәрвәр идеяллар уғрунда мүбаризәйә һазырламагдан ибарәт олмушдур.

Бәдии әдәбиййатын тәрбийәви ролуну лазымынча гиймәтләндирмәмәк сон дәрәчә бөйүк бир сәһв оларды. Бәдии әдәбиййаты һәгиги бир тәрбийә силаһына чевирмәк вә бу силаһы дүзкүн ишләтмәйи бачармаг, халг мүәллиминин мүгәддәс борчудур.

Әдәбиййат мүәллимләринин вәзифәси, һәр шейдән әввәл классик вә совет әдәбиййатымызын ән көзәл нүмунәләринә тәләбәләрдә сонсуз бир мәһәббәт ойатмагдыр. Чох тәәссүф ки, бә'зән биз бунун әксини көрүрүк.

Бир нечә ил бундан әввәл мәнә [illegible] иллик мүәллимләр институтунда XX әср Азәрбайчан әдәбиййатындан мүһазирә сөйләмәйи тапшырмышдылар. Мән, өз мүлаһизәмә көрә Чәлил Мәммәдгулузадәнин ярадычылығындан чох мүфәссәл бәһс этмәли олдум. Адыны вә фамилиясыны унутдуғум бир тәләбә, белә бир суалла мәнә мүрачиәт этди:

— Мүәллим, Молла Нәсрәддиндән нә вахта гәдәр данышачагсыныз?

Э'тираф эдирәм ки, бу суал мәни бир гәдәр мә'юс этди. Чүнкү, Молла Нәсрәддиндән әтрафлы вә мәһәббәтлә данышмаг, мәним гүсурум дейил, мәзиййәтим сайылмалы иди. Көрүнүр, бу тәләбәни язычылар һаггында «ат үстү» данышмаға вә бир пара үмуми һәгигәтләри мәнимсәмәклә кифайәтләнмәйә өйрәтмишдиләр. Лакин мән, әдәбиййат мүәллиминин вәзифәсини даһа кениш тәсәввүр эдирәм. Әдәбиййат мүәллими бу вә я башга бир язычынын ән инчә хүсусиййәтләрини белә ачыб көстәрмәлидир. Бәдии әсәрин мә'насыны вә бәдии мәзиййәтләрини дүз билмәйән вә бу дүйғуну тәләбәдә тәрбийә этмәйи бачармаян мүәллим, сәнәткар мүәллим дейил, ади бир пешәкардыр. Пешәкарлыг исә, һәр шейдә олдуғу кими бурада да илһамы вә зөвгү күтләшдирир.

Мән, һәмин тәләбәнин суалыны чавабсыз гоймадым. Дедим ки:

— Сән Молла Нәсрәддини яхшы баша дүшәнә гәдәр мән ондан данышачағам!

Доғрудан да классик әдәбиййатын көзәлликләрини дуймаг о гәдәр дә асан дейилдир. Бунун үчүн мүәллим һәр бир тәләбәнин бәдии зөвгүнү тәрбийә этмәлидир.

Зөвг тәрбийәси хүсусән бизә чох лазымдыр. Она көрә йох ки, башга өлкәләрдән биз бу саһәдә кериләйик. Әлбәттә йох. Мәһз ирәлидә олдуғумуз үчүн, икинчи вә үчүнчү дәрәчәли әдәбиййаты дейил, әлмәз классик әдәбиййаты тәблиғ этдийимиз үчүн, бәдии зөвг тәрбийәсини һәр заман мүһүм вә мүгәддәс бир вәзифә кими ифа этмәлийик.

Бунун үчүн нә лазымдыр? Бәдии зөвг тәрбийәсинин ән әсас амили мүтаиләдир. Дәрсдә тәһлил эдилән бәдии парчалар, бу вә я башга сәнәткар һаггында чох чүз'и тәсәввүр верир. Бу парчаларда биз, язычынын ялныз бә'зи хүсусиййәтләрини көрә биләрик. Әкәр мәгсәд, сәнәткар һаггында бүтүн тәсәввүр вермәкдирсә, бунун үчүн тәләбәдә ардычыл мүтаиләйә вәрдиш олмалыдыр.

Әсәрләри охумаг да аздыр. Әсас шәрт әсәрләри анламагдыр. Бунун үчүн дә әдәби тәнгидин ән көркәмли нүмайәндәләрилә дәриндән таныш олмаг лазымдыр.

Мә'лумдур ки, мүасир охучу, биздән чох-чох әввәл яшамыш сәнәткарлары мүтаилә эдәркән, онларын бәдии әсәрләриндә өз заманы үчүн чох айдын олан, амма бизим үчүн чәтин анлашылан мәсәләләрә раст кәлир. Әдәби тәнгиди дәриндән өйрәндикдә исә, бу мәсәләләри асанлыгла баша дүшмәк мүмкүндүр. Туталым ки, сиз тәләбәләрә Пушкиндән данышырсыныз. Әкәр Белинскинин тәнгиди мүлаһизәләрилә таныш олмадан, «Евкени Онекин»и, «Капитан гызы»ны вә яхуд Гафгаз поэмаларыны там мә'насилә изаһ эдә биләрсинизми? Мән күман этмирәм ки, йох. Бунун да сәбәби одур ки, бәдии әсәрләрин тәсвир этдийи тарихи дөвр, о дөврүн ичтимаи фикрини, о заман фикирләрдә кедән мүбаризәни, Пушкинин мәһз һансы фикирләри вә идеялары ифадә этмәк истәдийини там мә'насилә вә бүтүн тәфәррүатилә Белинский көстәрмишдир.

Бундан башга Белинский ялныз әсәрләри тәһлил этмәклә кифайәтләнмәмишдир. О, әйни заманда Пушкинин бәдии сурәтини—әдәби портретини чәкмишдир. О, Пушкини охучуларын гәлбинә даһа да яхынлашдырмышдыр вә Пушкинин бәдии ловһәләриндәки дәрин мә'наны ачмышдыр. Белински тәнгиди әсәрләриндә, бәһс этдийи мүәллифләрин ән әһәмиййәтли чәһәтләрини, үслуб вә дил хүсусиййәтләрини дә өзүнә мәхсус бир маһарәтлә изаһ этмишдир.

Бу гейддән айдын көрүнүр ки, мүәллим йолдашлар бәдии әсәрләри даһа дәриндән тәләбәләрә севдирмәк үчүн, әдәби тәнгидин дә наилиййәтләриндән истифадә этмәйә борчлудурлар. Лакин тәәссүф ки, бә'зи һалларда дәрс китабындан алмә вә һеч бир шейлә марагланмаян йолдашлара да раст кәлмәк олур.

Әлбәттә, буна дөзмәк мүмкүн дейилдир. Әкәр дәрс китабларынын да бир о гәдәр йүксәк кейфиййәтдә тәртиб олунмадығыны нәзәрә алсаг, бу һал нәинки дөзүлмәздир, һәтта мүәллим вә тәләбә үчүн фачиәдир.

Совет мәктәби—йүксәк мәдәни инсанлар етишдирән бир мүәссисәдир. Бурада кәмсаваллыға вә ярымчыглыға гәтиййән йол вермәк олмаз. Мүтаилә даирәсини кенишләндирмәк, китаблара мәһәббәт ойатмаг, китабсыз кечән һәр бир сааты өмрә язмамаг—мүәллимин дә, тәләбәнин дә мә'нәви эһтиячы олмалыдыр.

Сиз яхшы билирсиниз ки, Азәрбайчан әдәбиййаты тарихи нә гәдәр зәнкин вә гүдрәтли олса да, бизим милли сәнәткарларымызы ән чоху бир илдә охуюб гуртармаг мүмкүндүр. Биз ялныз бу әдәбиййаты охуюб мәнимсәмәклә һеч бир заман, кифайәтләнә билмәрик. Низамини дәриндән вә һагиги бир мәһәббәтлә өйрәндийимиз кими, Пушкини, Толстою да өйрәнмәлийик, Горкини, Маяковскини дә билмәлийик. Дүня әдәбиййатынын гапылары бизим үзүмүзә кениш сурәтдә ачылмалыдыр. Бу зәрурийәти Азәрбайчан халгынын маарифпәрвәр зиялылары вә мүтәфәккирләри һәр заман һисс этмишләр. Буну биз һамымыз һисс этмәлийик. Азәрбайчан мүәллими, Фүзулини, Вагифи, Закири вә Мирзә Фәтәлини билмәклә кифайәтләнәрсә, онун көрүш даирәси чох мәһдуд вә етирдийи тәләбәләрин дә сәвиййәси чох ашағы олар. Азәрбайчан зиялысы дүня мәдәниййәтини дәриндән билмәлидир.

Бунун үчүн дә ән биринчи васитә рус дилидир. Бу дил васитәсилә халгымыз марксизм классикләрини, Маркс, Энкелс, Ленин вә Сталини охудуғу кими, зәнкин рус әдәбиййатыны вә элмини дә өйрәнә билер.

Рус дили дүня мәдәниййәти гапыларынын ачарыдыр. Ким бу ачара малик дейилсә, ону һәгиги мәдәни инсан саймаг олмаз. Ана дилимизи севән вә ону һәгиги бир мәһәббәтлә өйрәнән Азәрбайчан совет зиялысы, әйни заманда рус дилинин һәгиги тәблиғатчысы олмалыдыр. Бу тарихи вәзифәнин мүгәддәслийини лайигинчә һисс этмәк истәсәниз, М. Ф. Ахундову, Бакыхановы, Нәчәфбәй Вәзирову, Молла Нәсрәддини, Сәһһәти вә нәһайәт совет дөврүнүн әлмәз драматургу Чәфәр Чабарлыны хатырлайын. Бу сәнәткарлары белә йүксәк мәртәбәйә галдыран илк новбәдә онларын һәгиги исте'дадлы идисә дә, бундан һеч дә аз рол ойнамаян амил бөйүк рус дили иди.

Үмумиййәтлә мәдәни халгларын дилләрини өйрәнмәк вә өйрәтмәк заманы чатмышдыр. Бунун ән көзәл чәһәти одур ки, мүтаилә эдән аламлар алимләрин, философларын, эдибләрин вә шаирләрин әсәрләрини орижиналында охуюрлар вә бу әсәрләрин бүтүн көзәлликләрини дуюрлар.

Чох тәәссүф ки, дил дәрсләри һәлә дә кафи гәдәр яхшы гурулмамышдыр. Бу саһәдә һөкм сүрән рәсмиййәтчилийә сон гоймалыдыр.

Кәнчлийимизин мәфкурәви тәрбийәсиндә хүсусән совет әдәбиййатынын ролуну унутмаг олмаз. Мә'лумдур ки, Чәфәр Чабарлы мүсбәт гәһрәманлар ярәтмаг саһәсиндә чох бөйүк ишләр көрмүшдүр. Алмас, Яшар, Севил вә Элхан кими инсан сурәтләри һәмишә бизим кәнчлийимизә илһам вермишдир. Бу сурәтләр кәнч нәсли мүбаризәйә вә гәләбәйә руһландырмышдыр. Чәтинликләрлә мүбаризәдә бой атан бу гәһрәманларын мәфкурәви тә'сири доғрудан да бөйүкдүр. Чәфәр Чабарлынын әсәрләри, инди дә халг мүәллиминин әлиндә энли вә фәдакар инсанлары бөйүдүб боя-баша чатдырмаг үчүн ән кәсәрли тәрбийә васитәләриндән бирдир. Хүсусән совет дөврүндән алынмыш гәһрәманларын нәчиб хасиййәтләри вә онлардакы мәтанәт айдынлығы, бу күн дә кәнчләрә өрнәк ола биләр.

Мән чәсарәтлә дейә биләрәм ки, бу саһәдә Чабарлы тәк дейилдир. Һәр заман бой атыб инкишаф эдән Азәрбайчан совет әдәбиййатында, халгымызын гәһрәманлығыны тәсвир эдән көзәл әсәрләр яранмышдыр. Бу әсәрләри тәблиғ этмәк вә онлары кәнчлийә севдирмәк тәрбийә ишимизин үзви бир һиссәси олмалыдыр.

Сәмәд Вурғунун, Сүлейман Рәһимовун, Мирзә Ибраһимовун, Расул Рзанын, М. Рәһиминин, Сүлейман Рүстәмин вә бир сыра башга язычыларымызын әсәрләри, артыг тәкчә бизде дейил, башга гардаш халглар арасында да шөһрәт газанмышдыр. Бүтүн гүсурларына бахмаяраг, Азәрбайчан совет әдәбиййаты халгымызын мәдәни инкишафында әһәмиййәтли бир амил олмушдур. Әдәбиййатымызын гиймәтли әсәрләриндән гәкчә бир дәрс материалы кими истифадә этмәк аздыр. Бу әсәрләрин тәрбийәви-сәясп ролуну нәзәрә алмаг вә даһа яхшы мүтаилә этдирмәк һәр бир әдәбиййат мүәллиминин борчудур.

Нәһайәт мән әдәбиййатда мәктәб вә мүәллим сурәти һаггында да бир нечә кәлмә данышмағы лазым көрүрәм. Бу саһәдә Азәрбайчан совет әдәбиййаты чох аз иш көрмүшдүр. Чәфәр Чабарлынын «Алмас» п'еси вә Абдулла Шаигин «Вәзифә» адлы һекайәси истисна эдиләрсә совет дөврүнүн мәктәб вә мүәллим һәяты, демәк олар ки, һәлә дә өзүнә лайиг бир шәкилдә бәдии әдәбиййатда өз әксини тапмамышдыр. Бунун биринчи вә әсас сәбәби, шүбһәсиз, язычыларла мүәллимләр арасындакы зәиф әлагәдар. Язычыларымыз, мәктәбләри вә мүәллимләри яхшы билмирләр. Һәмчинин мүәллимләрин өзләри дә индийә гәдәр бу мәсәлә илә о гәдәр марагланмамышлар. Гурултайда бу хүсусда данышанлар олду. Бу ону көстәрир ки, инди артыг белә бир эһтияч дуюлмагдадыр. Азәрбайчан халг мүәллиминин бәдии сурәти мүтләг ярадылмалыдыр! Хүсусилә халгымызын мәдәниййәтини даһа йүксәк зирвәләрә галдырмаг вәзифәси, белә кәскин гоюлан бир заманда, мүәллимләри фәдакар әмәйә руһландыран бәдии әсәрләрә эһтияч даһа чох дуюлур.

Бунун үчүн илк нөвбәдә язычыларымыз совет мүәллиминин һәяты вә ишилә яхындан таныш олмалыдырлар. Бу саһәдә мүәллимләрин көмәйи дә лазым олачагдыр. Мән истәрдим ки, габагчыл халг мүәллимләримиз бу мәсәләйә даир мәтбуатымызда өз рә'йләрини сөйләйәйдиләр, тәрбийә вә тә'лим мәсәләләрилә янашы бизә әдәбиййатымыздан мә'лум олан мүәллим сурәтләриндән бәһс эдейдиләр вә бу саһәдәки наилиййәт вә гүсурлары көстәрәйдиләр.

Бу тәшәббүс, енн мүәллим сурәти үзәриндә дүшүнән мүәллифә чох көмәк эдә биләр. Белә мүәллифләр йох дейилдир.

Мән халг мүәллими дейәркән, бүтүн һәятыны маариф вә мәдәниййәтә сәрф эдән, һәр бир тәләбәсинин кәләчәйи үчүн һәйәчан кечирән вә бу йолда әлиндән кәләни әсиркәмәйән фәдакар инсанлары нәзәрдә тутурам. Бизи боя-баша чатдыран бу мүәллимләр олмушдур. Биз онлары һәмишә дәрин бир тәшәккүр һисси илә хатырлайырыг. Бурада нүмайәндә сифәтилә отуранларын чоху белә габагчыл мүәллимләрдир.

Мән әдәби зөвгүн тәрбийәсини мүһүм бир тәләб кими ирәли сүрдүйүм заман, инанырам ки, Сталин әсринин етирмәләри олан совет мүәллимләри бу тәләбин үмуми тәрбийә ишилә үзви әлагәсини дәрк эдирләр. Кәнчлийи коммунизм руһунда тәрбийәләндирән бу мүәллимләр, дүня әдәбиййатынын бүтүн көзәлликләрини дуймағы бачаран, мүбариз, ирадәли вә һәр чәһәтчә мәдәни олан коммунист кәнчлийини нәзәрдә тутдуғуму билир.

Мүчәррәд бәдии зөвг йохдур. Бизим йүксәк бәдии зөвгә малик олмаг демәк, бәдии әсәрләри мүасир совет адамы кими дуймаг, һәят вә мүбаризәдә онлардан гүввәт алмаг демәкдир.

Илясын һекайәләри

Ә. Иляс исте'дадлы вә сәнәткарлыг бачарығына саһиб олан кәнч язычыдыр. Азәрбайчан охучулары ону 1939-чу илдә нәшр олунмуш «Кәндән мәктублар» адлы һекайәләр китабчасы илә танымаға башламышлар. «Кәндән мәктублар» адлы илк һекайәсиндә кәндә кәндәрилмиш кәнч һәким Гамбайла аграном Чәмилә арасында баш верән саф мәһәббәт тәрәннүм олунур. Һекайәнин хилиндә бир ойнаглыг вә ше'рийййәт вардыр. Бу әсәрдә тәсвир олунан һадисәләрин чоху инандырычы вә һәяти дейилдир. Анчаг чазибәли бир композициясы вардыр.

Илясын икинчи һекайәләр китабы исә 1945-чи илдә «Айдынлыг кечәләр» адлы илә чап эдилмишдир. Бу китабчада әксәрән онун мүһарибә илләриндә яздығы һекайәләр топланмышдыр. Китабчада «Айдынлыг кечәләр» һекайәси кениш бир ер тутур. Кәнч бәстәкар Сурхай «К» шәһәринә кәлән күн ушаглыг йолдашы олан Кәримлә көрүшүр. Кәрим инди досентдир. Күнләрини кимя лабораториясында кечирмәклә мәшғулдур». «Кимя онун үчүн гәрибә вә сирләрлә долу ниһайәтсиз бир аләмдир». Кәрим йорулмадан бу ниһайәтсиз аләмин тилсимләрини ачмаға чан атыр.

Институту енчә гуртармыш Ширин исә Кәримин әли алтында чалышыр. Онлар севиширләр вә нишанланырлар. Лакин Сурхайла танышлыгдан сонра Ширин өзү дә билмәдән Кәримә гаршы гәлбиндә бағладыйы мәй сәһәри тәк тәмиз мәһәббәтинин истигамәтини дәйишир.

Бир күн Кәрим ишдән эвә дөнәркән бағда Ширинлә Сурхайын бир-бирини сармыш һалда сөһбәт этдикләрини көрүр. Ширинин белә бир хәянәти Кәрими сарсыдыр. О, бүтүн кечәни сәһәрә гәдәр ята билмир. Лакин онун алим башында Ширин вә Сурхая гаршы һеч бир пис фикир оянмыр вә әртәси күнү әһвалаты анчаг Ширинин атасы Чәфәрә нагл этмәклә кифайәтләнир.

Сурхайла Ширин арасында баш верән мәһәббәтин нә гәдәр гүввәтли олмасына бахмаяраг дилә гурмаг мәсәләсиндә Сурхай өзүнү кәнара чәкир. Сәадәтинә мане олдуғу үчүн Ширинидән бағышланмасыны тәләб эдир.

Сон дәрәчә кәдәрләнән Ширин өзүнү зәһәрләмәк гәрарына кәлир. Онун Кәримлә лабораторияда тәсадүфи көрүшү буна мане олур. Кәрим онун гәсдини билир. Бир баш Сурхайын янына гачыр вә гызы бу өлүм фачиәсиндән гуртарыр. Әсәрин эпилогундан мә'лум олдуғуна көрә, Сурхайла Ширин эвләнирләр, һәтта бир ушаглары да олур. Кәрим исә кәһнә достлуғунда баги галыр.

Кәрим мәһкәм тәбиәтли, ағыллы бир кәнчдир. Ширинин хәянәти, онун элми ишләринә аз да олсун тә'сир эдә билмир. О, севки аләминдә анчаг өз сәадәтини ахтармыр, онда сысганчлыгдан бир зәррә белә әсәр йохдур. Ширинин атасы Чәфәр киши илә данышаркән, онун сөйләдийи сөзләр сағлам фикирли бир инсанын саф арзуларыны әкс этдирир. Лакин бу күнүн эстетик тәләбләри илә янашылырса Кәрим образында мүәййән мәһдудлуға раст кәлирик. Бир образ кими онча мүәййән дәрәчәдә мүчәррәдлик вардыр. О, дар кабинет һәятындан совет ичтимаиййәты ичәрисинә чыха билмәмишдир. О, өзүнүн айдын сияси идеалларына малик ола билмәйән бир зиялыдыр.

Иляс образларына хас олан мәһдудлуг Сурхай образында хүсусилә өзүнү көстәрир.

Сурхай гәрибә сәчиййәли бир кәнчдир. Кәнч бәстәкар элмин бир инсан олмасына бахмаяраг хурафата [illegible] Кәримлә бир сөһбәтиндә [illegible] «Нә этмәли, талеимиз һара [illegible] ора». О, инсанын тале алнында [illegible] дуғуна инаныр. Ширин илә олан [illegible] бәтиндә дә әйни сөзләри [illegible] көрүрүк. «Ушаглыгда бир фалчы [illegible] ки, күя мәним өмрүм 30-дан [illegible] чәк. Бу сөз мәни тез-тез өз һәятым [illegible] гында дүшүндүрүр». О, бә'зән [illegible] лийә гапылыр. «Әввәл ахыр, бир [illegible] бу дүнядан чыхыб кетмәли [illegible] билмәк нә гәдәр анлашылмаздыр, нә [illegible] дәр ағырдыр.

Кәрим бу образда Вронски вә Р[illegible] фа [illegible] сәчиййәләр ахтармаг [illegible] тәрә [illegible] мәсинә [illegible] олмушдур. Кәрим мүәммалар [illegible] лараг «Онун бу һәрәкәтләрини нә [illegible] изаһ этмәк олар?»—дейә өз-өзүнә [illegible] лы олараг суал вермиш вә чаваб [illegible] билмәмишдир.

Илясын ярадычылығында истәр [illegible] зу э'тибарилә, истәр ичтимаи [illegible] мушаһидә этмәк э'тибарилә бир [illegible] луг вә дайазлыг һисс олунур. О, [illegible] анчаг бир әгләнчә бир гызын севки [illegible] насибәтләриндән вә я севки фачиә[illegible] риндән ибарәт һесаб эдир. О, [illegible] анчаг өзүнүн лабораториясындан [illegible] мүш вә бу типләри өз дахили мә'[illegible] яты сүкунәтиндән кечирәркән [illegible] романтик бояларла рәнкләмишдир.

Иляс һекайәләринин мүхтәлиф [illegible] һәли олмасына бахмаяраг биз [illegible] һамысында чырпынан бир гәлб, [illegible] зылтылы бир романтика мотивини [illegible] рүрүк. Бу мотив Иляс ярадычылығы[illegible] екнәсәглийи тәшкил этдийи кими, [illegible] образларынын әйни сәчиййәйә [illegible] адамлар олмасына сәбәб олур.

«Гоча тарынын чалды» һекайәсин[illegible] чәбһәйә көндәрдийи екәнә вә [illegible] зынын айрылығы илә мүтәәссир [illegible] гоча бу дүнянын пуч вә фани [illegible] гәрарына кәлмишдир. Гызынын [illegible] хәбәрини эшитмәклә о, өз э'тигадын[illegible] доғру олдуғуна бир даһа инаныр.

Илясын бүтүн һекайәләриндә мәһ[illegible] бәтдән бәһс олундуғуну демишдик. Лакин онун тәсвир этдийи мәһәббәт [illegible] һәятдан чох узаг олан бир [illegible] дир. Совет мәһәббәтинин башгаларын[illegible] фәрги бурасындадыр ки, бу мәһәбб[illegible] кәнчлийимизи сызылдатмыр, бәлкә [illegible] чагырыр, она чәмиййәт гуруҹулуғ[illegible] сөвг эдир. Илясын әсәрләриндә исә [illegible] көрмүрүк. Онун әсәрләриндә бир-би[illegible] ләрини севәнләр чох заман сызылдайыр[illegible] лар вә мәһәббәт онун әсәрләриндә [illegible] заман бәдбинлийә һәятдан узаглаш[illegible] сәбәб олур. Чох заман Иляс [illegible] тәсвиринә хас олан штампланмыш шаблон һала кәлмиш кәлмәс таналар, «бриллиант шуалар», «лалә янаглы», «айна үз», «пиличә бармаглы», «[illegible] көзлү», «зүмрүд бахышлы», «[illegible] су», «гызыл күнәш» вә с. кими [illegible] ләтдийи бәзәкли сөзләр онун ифадә [illegible] тәсвир гүввәсини чох-чох алчалдыр.

Фикирләримизә екун олараг дейә [illegible] ләрик ки, Иляс кәнчдир. Онун [illegible] сында ярадычылығын кениш саһәси ачылмышдыр. О, бир сәнәткар [illegible] мүтләг языб яратмалы вә бир [illegible] кими мөвчуд социалист ичтимаи гуруҹулуғун һәгигәтләри əсасына [illegible] малыдыр. Нәзәрдән гачырмамалыдыр ки, һәлә о, өз язды әсәрләриндә әлкәмиздә гәләбә чалан социалист һәят [illegible] кениш шәкилдә ифадә вә әкс этдирә [illegible] үмумиләшдирилмиш, долғун портретләр яратмамышдыр.

АББАС КИРӘЧЛИ.

Тәнгид вә библиография